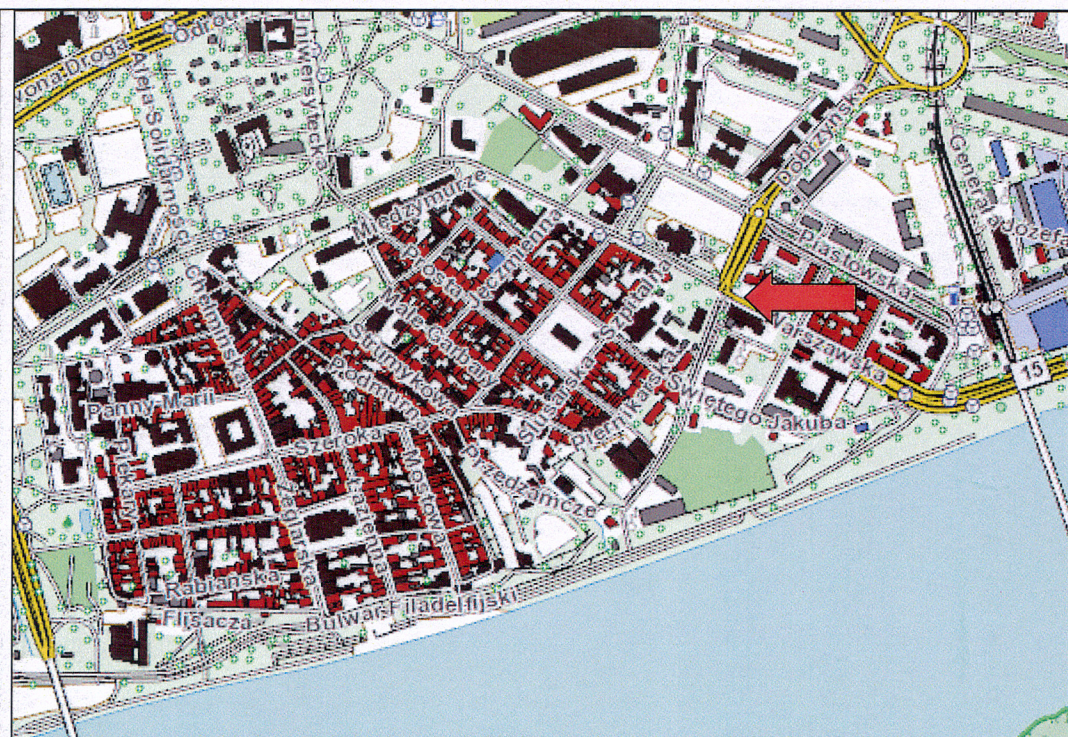

1. Miejscowość TORUŃ		NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA KARTA CMENTARZA		Nr 14135
2. Przynależność administracyjna województwo kujawsko-pomorskie powiat toruński gmina Toruń		7. Nazwa /ew. nazwa dawna/ dawny cmentarz parafialny św. Jakuba	14. Najstarszy istniejący nagrobek /data/	15. Groby o znaczeniu historycznym lub osób szczególnie zasłużonych
3. Adres ul. Św. Jakuba 22 / ul. Szpitalna 3		8. Cmentarz dawny: TAK nowy: /po 1945/	16. Istniejąca dokumentacja i miejsce jej przechowywania	
4. Współrzędne geograficzne N : 53° 0' 42.89" E : 18° 36' 45.71"		9. Czas powstania XIII / XIV w.; użytkowany do końca XVIII w.	Plan aktualny	
5. Poprzednie nazwy miejscowości Thorn (do 1918 r.), Thorunium (do XIX w.), civitas Thoruniensis (do XIX w.)		10. Przynależność wyznaniowa obecna: dawna: katolicka, protestancka	Plan dawny	
6. /Nie/czynny Nieczynny ew. podstawa zamknięcia		11. Powierzchnia w ha ogólna: 0,3574 wolna: brak		
12. Położenie cmentarza Numer ewidencyjny działki: 160 (obręb 0018) Numer księgi wieczystej: [REDACTED]			17. Inne materiały archiwalne Patrz załącznik	
13. Uwagi użytkownika			18. Bibliografia Patrz załącznik	

21. Elementy Cmentarza		Czy istnieją	Ilość					26. Charakter rozplanowania cmentarza
			Do XVIIIw.	1 poł. XIX w.	2 poł. XIXw.	1 poł. XX w. (do 1945r.)	2 poł. XX w.	XXI w. (data)
Ogrodzenie		TAK	1					27. Czytelność układu cmentarza całość - nieczytana kwater - nieczytelna nagrobków i mogił - nieczytelna
Brama/-y/		TAK	2		1			
Kościół cmentarny		NIE						
Kaplica/-e/ mauzoleum		NIE						
Nagrobki:	wolnostojące	NIE						
	przyściennie	NIE						
	płyty	NIE						
Mogiły		NIE						28. Ogólny stan zachowania cmentarza /nagrobków/ Nagrobki niezachowane
Inne elementy		NIE						
22. Formy ochrony Napis do rejestru zabytków - 11.08.2014., nr rejestru A/1667/1								
23. Starodrzew			Ilość	Ø pnia w cm		Stan zdrowotny		29. Istniejące zagrożenia
Lipa szerokolistna Tilia platyphyllos			4	82, 100, 92, 68		W jednej pień częściowo wypalony		30. Wnioski w zakresie prac porządkowych – remontowych – konserwatorskich –
Dąb szypułkowy Quercus robur			2	89, 59				
Klon zwyczajny Acer platanoides			7	63, 62, 54, 57, 46, 51, 48				
Jesion wyniosły Fraxinus excelsior			3	65, 59, 52				
Kasztanowiec zwyczajny Aesculus hippocastanum			1	73				
								31. Wnioski w zakresie niezbędnej dokumentacji poszczególnych nagrobków – inwentaryzacji cmentarza – studium historycznego – Należy wykonać studium historyczne cmentarza w oparciu o źródła pisane oraz wyniki prac archeologicznych ewentualnie dokumentacji projektowej –
24. Zarejestrowane pomniki przyrody ew. aleje								
25. Ogólny stan zachowania zieleni na cmentarzu				32. Uwagi				33. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)
DOBRY								Izabela Brzostowska 06.06.2014

Plan sytuacyjny

Plan orientacyjny, Skala 1:10000

- pochówki stwierdzone w wyniku badań archeologicznych
- ogrodzenie
- 1, 3, 4 - bramy
- 2 - ossuarium

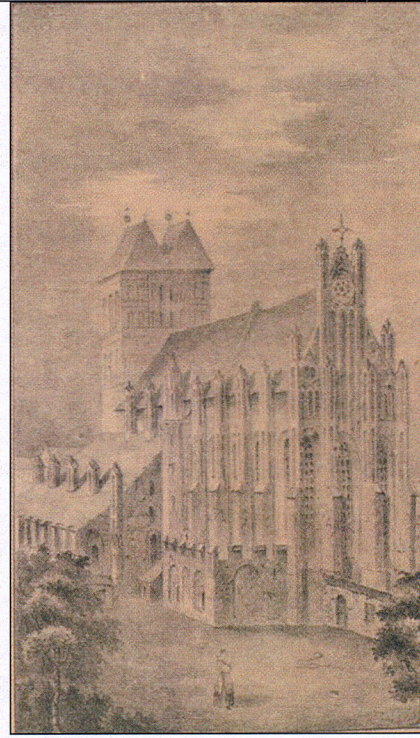
II. 1

II. 2

II. 3

II. 4

1. Miejscowość	TORUŃ	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	Toruń	Dawny cmentarz parafialny św. Jakuba ul. Św. Jakuba 22 / ul. Szpitalna 3	Zagadnienia historyczne
3. Powiat	toruński		
4. Województwo	kujawsko-pomorskie		

Czas rozpoczęcia użytkowania cmentarza nie jest udokumentowany. W wyniku wykopalisk archeologicznych prowadzonych w latach 2008-2012 przez zespół kierowany przez Krystynę Sulkowską-Tuszyńską wokół prezbiterium kościoła odkryto pochówki z XIV, a może nawet końca XIII w. W średniowieczu cmentarz był intensywnie użytkowany, skoro prawdopodobnie już w XIV-XV w. na jego terenie powstały trzy ossuaria. Cmentarz otaczał prezbiterium, dochodząc do samych murów kościoła, w czasach późniejszych obejmował też otoczenie kościoła po stronie północnej i południowej, a prawdopodobnie też zachodniej. Chowano tu zarówno zmarłe zakonnice (benedyktynki), jak i parafian. Pochówki są zazwyczaj gęste, szczególnie po północnej stronie kościoła, gdzie odnotowano też najwięcej poziomów pochówków; tu grzebano zmarłych najpóźniej od XIV w., ale może już wcześniej (XIII w.? – relikty ceramiki). W wyniku badań archeologicznych stwierdzono, że pochówki sięgają od 7 do 13 poziomów. Przestrzegano tzw. rzędowego układu pochówków wzdłuż osi kościoła, ulegał on jednak często zaburzeniom. Zmarłych chowano najczęściej w ziemi, rzadziej w trumnach, na wznak, z głową skierowaną na wschód. Po stronie wschodniej kościoła pochówki były gęste, bardziej dostojne. W najmłodszych poziomach odnotowano bezładny układ ciał, bez trumien. Od południa przy portalu prezbiterium pochowano wiele młodych dziewcząt. Przy kaplicach odnotowano mniejsze zagęszczenie pochówków, sięgających najpóźniej XVII w.

Cmentarz wykorzystywany był przede wszystkim przez katolików, prawdopodobnie jednak w okresie użytkowania kościoła przez protestantów chowano tu również luteran. Cmentarz był użytkowany do schyłku XVIII w., kiedy zabroniono pochówków w obrębie murów miejskich (1794 r.), choć prawdopodobnie w wyjątkowych wypadkach pochówki mogły mieć miejsce jeszcze na początku XIX w.

Teren cmentarza otoczony jest murem, częściowo średniowiecznym (strona zachodnia, XIV w., z dostawionym w XV w. ossuarium), częściowo znacznie późniejszym: po stronie wschodniej z XIX w., po stronie południowej gotyckim (?) i nowożytnym (?) w na odcinku pomiędzy budynkiem klasztoru a bramą pd.-zach. oraz z połowy XIX w. (nadbudowanym na pocz. XX w.) na odcinku od klasztoru w kier. wsch., po stronie północnej - współczesnym, z lat 90-tych XX w. i z 2012 r. W murze trzy bramy, w narożu północno-zachodnim (pierwotna, przy architektonicznym ossuarium), południowo-zachodnim (brama odnotowana już w poł. XVII w., obecna forma z XIX/XX w.) oraz w narożu północno-wschodnim (przesunięta w obecne miejsce w XIX w., wcześniej położona dalej na południe, na wprost prezbiterium kościoła). W obrębie terenu cmentarnego znajdowało się kilka budynków, dzisiaj nieistniejących. Od południa do zachodniej strony prezbiterium kościoła przylegał tzw. łącznik prowadzący do klasztoru przylegającego od tej strony do terenu przykościelnego (po 1667 r., rozebrany w 1834 r.). Przy południowej ścianie prezbiterium kościoła istniała przybudówka, zapewne pochodząca z XIX w. odnotowana w ówczesnej ikonografii kościoła; relikty posadzki tego budynku odkryto w trakcie wykopalisk archeologicznych, zaś na ścianie prezbiterium widoczny jest ślad po linii jego dachu. Do wschodniej ściany prezbiterium przylegało ponadto ogrodzenie z bramką dzielące teren cmentarza, odnotowane na schematycznym planie otoczenia kościoła z ok. 1703/1704 r. W obrębie cmentarza brak widocznych śladów pochówków. Obecnie wzdłuż kaplic kościoła oraz po południowej i północnej stronie prezbiterium położone kamienne płyty nagrobne z XVII i XVIII w., pochodzące z wnętrza kościoła, a może też z kościoła św. Mikołaja, rozebranego w XIX w., choć to ostatnie pozostaje w sferze hipotezy. Przynajmniej część z nich znajdowała się tu już w 1911 r., bowiem uwagę na nie zwrócił Bernhard Schmid („...die den Steinen bisher zu Teil wurde und die ihre gegenwärtige, sehr unzweigmässige Lagerung auf dem Kirschofe zur Folge hatte.“ [Schmid 1911, s. 48]). Płyty były kilkakrotnie przenoszone w obrębie terenu dawnego cmentarza. Znajdują się w bardzo złym stanie, inskrypcje i – w mniejszym stopniu – herby w większości nieczytelne.

1. Miejscowość	TORUŃ	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres Dawny cmentarz parafialny św. Jakuba ul. Św. Jakuba 22 / ul. Szpitalna 3	6. Zawartość załącznika Bibliografia
2. Gmina	Toruń		
3. Powiat	toruński		
4. Województwo	kujawsko-pomorskie		

Piotr Birecki, *Sztuka luterńska na ziemi chełmińskiej od drugiej połowy XVI do pierwszej ćwierci XVIII wieku*, Warszawa 2007, s. 345-348.

Anna Cicha, „Domy Zakonne zamykają się, mają ścisłą klauzurę (...), aby siostry (...) przyzwoitość zakonną jak najprzekładniej zachowywać – tzw. łącznik nowożytny między klasztorem a kościołem św. Jakuba w świetle badań archeologiczno-architektonicznych”, [w:] *Stare i nowe dziedzictwo Torunia*, (Studia i materiały z dziedzictwa kulturowego Torunia i regionu 1), red. Juliusz Raczkowski, Toruń 2013 s. 74-86 [tam wcześniejsze publikacje tej autorki].

Aleksandra Grzyb, „Przedmioty znalezione na cmentarzu przy kościele św. Jakuba w Toruniu. Wyniki badań archeologicznych”, *Rocznik Toruński* 38 (2011), s. 157-168.

Magdalena Niedzielska, „Cmentarze na Jakubskim Przedmieściu – ewangelicki i katolicki”, [w:] *Cmentarz św. Jakuba i inne chrześcijańskie cmentarze nowomiejskie*, red. Krzysztof Mikulski, Toruń 2010, s. 5-38.

Bernhard Schmid, „Die Grabsteine der Jakobskirche“, *Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn*, 19 (1911), s. 47-59.

Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, „*Apud terram, ante ecclesiam*. Niezapisane karty kościoła i parafii św. Jakuba w Toruniu”, *Pomorania Antiqua* XXIII (2010), s. 249-273.

Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, Agnieszka Górzyńska, „Dawne cmentarze nowomiejskie w świetle badań archeologicznych”, [w:] *Cmentarz św. Jakuba i inne chrześcijańskie cmentarze nowomiejskie*, red. Krzysztof Mikulski, Toruń 2010, s. 39-72.

Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, „Primum non nocere! O archeologicznych badaniach wokół toruńskiego kościoła św. Jakuba”, [w:] *Stare i nowe dziedzictwo Torunia*, (Studia i materiały z dziedzictwa kulturowego Torunia i regionu 1), red. Juliusz Raczkowski, Toruń 2013 s. 58-73.

1. Miejscowość	TORUŃ	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	Toruń	Dawny cmentarz parafialny św. Jakuba ul. Św. Jakuba 22 / ul. Szpitalna 3	Istniejąca dokumentacja i miejsce jej przechowywania
3. Powiat	toruński		
4. Województwo	kujawsko-pomorskie		

Badania archeologiczno-architektoniczne przy kościele św. Jakuba Apostoła w Toruniu (1 kampania wykopaliskowa), oprac. Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, Toruń 2008, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, sygn. W/3452

Badania archeologiczno-architektoniczne przy kościele św. Jakuba Apostoła w Toruniu (2 kampania wykopaliskowa), oprac. Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, Toruń 2011, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, sygn. W/3452

Badania archeologiczno-architektoniczne przy kościele św. Jakuba Apostoła w Toruniu (4 kampania wykopaliskowa), oprac. Krystyna Sulkowska-Tuszyńska, Toruń 2013, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, sygn. W/3452

Opracowanie wyników badań archeologicznych przy ul. Św. Jakuba w Toruniu w 2005 r. (wykop V), oprac. Lidia Grześkiewicz-Kotlewska, Rafał Muszytowski, Toruń 2005, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, sygn. W/3452

Mur cmentarny kościoła św. Jakuba w Toruniu. Dokumentacja powykonawcza z prac konserwatorsko-budowlanych, oprac. Wojciech Romaniak, Toruń 1998, Urząd Mejskiego Kosnerwatora Zabytków, sygn. 1744

Plany dawne (wybrane):

Widok ogólny Torunia, M. Merian, 1652

Rzut otoczenia kościoła św. Jakuba, 1703/1704, Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta Miasta Torunia, kat. II, sygn. 3480, fol. 63

Rzut kościoła św. Jakuba z otoczeniem, J.F. Steiner, *Toruń i miasta Ziemi Chełmińskiej na rysunkach Jerzego Fryderyka Steinera z pierwszej połowy XVIII wieku (tzw. Album Steinera)*, red. Marian Biskupa, Marian Arsyński, Toruń 1998, s. 102

Plan um die Verwüstung, welche die Stadt Thorn seit 1807 bis 1815 erlitten hat anschaulich darzustellen, po 1815, Archiwum Państwowe w Toruniu, inw. 291, T. 471.

Plan Torunia Grützmachera, 1816

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ

Nr 4

1. Miejscowość	TORUŃ	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	6. Zawartość załącznika
2. Gmina	Toruń	Dawny cmentarz parafialny św. Jakuba	Dokumentacja fotograficzna
3. Powiat	toruński	ul. Św. Jakuba 22 / ul. Szpitalna 3	
4. Województwo	kujawsko-pomorskie		

II. 5

II. 6

II. 7

II. 8

Opracowanie załącznika: Izabella Brzostowska
(data i podpis)

ZAŁĄCZNIK DO KARTY EWIDENCYJNEJ**Nr 5**

1. Miejscowość	TORUŃ	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres Dawny cmentarz parafialny św. Jakuba ul. Św. Jakuba 22 / ul. Szpitalna 3	6. Zawartość załącznika Dokumentacja fotograficzna - podpisy
2. Gmina	Toruń		
3. Powiat	toruński		
4. Województwo	kujawsko-pomorskie		

II. 1 – Widok północno-wschodniej części dawnego cmentarza, przy północnej ścianie prezbiterium kościoła św. Jakuba (widoczne płyty nagrobne nie pochodzące z cmentarza przykościelnego), 2014 r.

II. 2 - Widok południowo-wschodniej części dawnego cmentarza, przy południowej ścianie prezbiterium oraz wschodniej ścianie nawy południowej kościoła św. Jakuba (widoczne płyty nagrobne nie pochodzące z cmentarza przykościelnego), 2014 r.

II. 3 - Widok północno-wschodniej części dawnego cmentarza, przy północnej ścianie prezbiterium kościoła św. Jakuba, ok. 1980 r. (fot. Wacław Górski)

II. 4 – Widok kościoła św. Jakuba z terenem cmentarnym od strony południowo-wschodniej, poł. XIX w. (ryc. w zasobach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu, Teka, nr 1)

II. 5-8 – Płyty nagrobne wtórnie ułożone na terenie d. cmentarza